

Тетяна Валігура

PhD, викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Валігура

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Сучасна економіка України перебуває у стані глибоких трансформацій, зумовлених як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами, пов'язаними з воєнним станом, глобалізацією та цифровізацією господарських процесів. У цьому контексті малий бізнес посідає ключове місце як драйвер зайнятості, джерело податкових надходжень і основа формування соціально орієнтованої економіки. Для значної частини підприємців саме спрощена система оподаткування стала ключовим інструментом початку власної справи, що поєднує фіскальну ефективність з соціальною доступністю.

Спрощена система оподаткування була запроваджена в Україні з метою створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та самозайнятих осіб, легалізації підприємницької діяльності. Її основною перевагою є мінімізація податкового навантаження, спрощення обліку та звітності, що дозволяє суб'єктам господарювання зосередитися на основній діяльності та розвитку бізнесу. Дана система оподаткування передбачає особливий режим у формі сплати єдиного податку замість кількох загальнодержавних податків і зборів.

Згідно з Податковим кодексом України [3], суб'єкти спрощеної системи поділяються на групи залежно від виду діяльності, обсягу доходів та кількості найманих працівників. А сплата єдиного податку, єдиного соціального внеску (ЄСВ) та мінімізація адміністративного навантаження роблять цей режим привабливим як для фізичних осіб-підприємців, так і для малих юридичних осіб. Відповідно, спрощена система є не лише інструментом оподаткування, а й засобом соціального захисту, адже вона гарантує право на пенсійне та медичне забезпечення, а також створює умови для самореалізації через підприємництво.

У світовій практиці подібні системи спрощеного оподаткування є важливим чинником підтримки малого бізнесу, особливо в країнах, що розвиваються, де держава зацікавлена у скороченні тіньового сектору та стимулюванні мікропідприємництва. В умовах економічної нестабільності спрощена система дозволяє громадянам реалізовувати підприємницьку ініціативу без надмірного податкового тиску. А це особливо важливо у воєнний період, коли багато підприємств стикаються з втратою ринків збуту, міграцією працівників і руйнуванням інфраструктури. Завдяки спрощеному оподаткуванню держава створює умови для гнучкого адаптування бізнесу, збереження робочих місць і швидкого відновлення економічної активності на місцях.

Щодо соціальних аспектів спрощеної системи, то вони відображаються через створення умов для реалізації трудового потенціалу громадян,

самозайнятості, розвитку місцевих громад і зменшення соціальної напруги, зумовленої безробіттям. Насамперед, це забезпечення зайнятості населення. Малий бізнес, а саме фізичні особи – підприємці (ФОП) є одним із основних роботодавців у секторі послуг, торгівлі, виробництва та сфери побуту.

На рис. 1 подано динаміку основних показників діяльності ФОП в Україні у 2010-2024 рр., зокрема їхню частку у загальній кількості суб'єктів господарювання, у зайнятості населення та в обсягах реалізованої продукції. Частка ФОП у загальній кількості діючих суб'єктів господарювання упродовж 2010-2024 рр. коливається у межах 77-85%. Після зниження у 2011-2013 рр. (до 77,2%) спостерігається поступове зростання до 85,3% у 2024 р. Це свідчить про домінування малого підприємництва у структурі бізнесу та збереження тенденції до переважання індивідуальних форм господарювання.

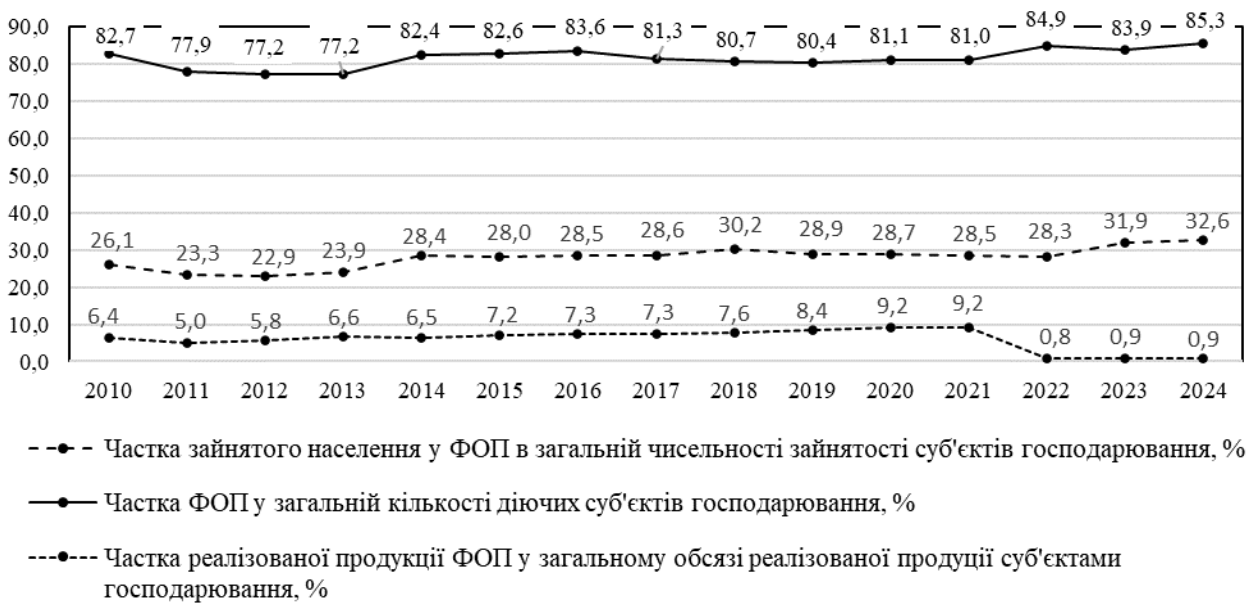

Рис. 1. Основні показники характеристики ФОП в структурі діяльності суб'єктів господарювання в Україні у 2010 – 2024 рр.

Джерело: складено авторами за [1; 2; 4; 5].

Частка зайнятого населення в ФОП у загальній чисельності зайнятих у суб'єктів господарювання поступово збільшується з 26,1% у 2010 р. до 32,6% у 2024 р., що відображає посилення ролі малого бізнесу у створенні робочих місць. Частка реалізованої продукції ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктами господарювання залишається низькою – у межах 5-9%, а у 2022-2024 рр. знижується до менш ніж 1%. Це пояснюється впливом воєнних подій, зменшенням виробничих можливостей та концентрацією виробництва у великих підприємствах.

Загалом, динаміка показників засвідчує, що ФОП формують основу підприємницького середовища України, забезпечуючи значну частку зайнятості та кількісну перевагу у структурі суб'єктів господарювання, хоча їх економічна потужність залишається відносно невеликою. Це підкреслює соціально-економічну, а не виробничо-домінуючу роль малого підприємництва в Україні.

Інший аспект – легалізація трудових відносин. Спрощена система зменшує стимул до тіньової діяльності, адже адміністративне навантаження на підприємця є мінімальним. Це дозволяє легально працевлаштовувати працівників та сплачувати внески до системи соціального страхування.

Вагому роль відіграє простота реєстрації ФОП та прогнозованість податкового навантаження, що стимулює громадян до відкриття власної справи. Особливо це важливо для молоді, жінок, ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб, для яких підприємництво є шляхом до економічної незалежності.

Необхідно відзначити, що спрощена система оподаткування, певною мірою забезпечує стабільність податкових надходжень до бюджетів місцевих громад. Єдиний податок надходить до місцевих бюджетів, що дозволяє громадам розвивати соціальну інфраструктуру. Таким чином, спрощена система має не лише фінансове, а й соціально-економічне значення.

У структурі суб'єктів господарювання ФОП формують основу мікропідприємництва, що відіграє значну роль у регіональному розвитку, особливо в малих містах і сільській місцевості. Серед основних сфер діяльності ФОП оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів, громадське харчування, надання в оренду нерухомого майна, надання побутових послуг населенню. Ці галузі мають високий соціальний ефект, оскільки вони не лише забезпечують зайнятість, але й підвищують якість життя населення.

Соціальна спрямованість спрощеної системи оподаткування проявляється в поєднанні економічних стимулів із соціальною відповідальністю бізнесу. Низьке податкове навантаження забезпечує підприємцям можливість інвестувати в розвиток власної справи та створення нових робочих місць, що є важливим у період економічного відновлення України.

Попри значну соціально-економічну роль, спрощена система оподаткування має низку проблемних аспектів.

Серед основних можна виокремити:

- зловживання статусом ФОП великими компаніями для мінімізації податкових платежів;
- недостатню гнучкість системи під час кризових явищ;
- нерівномірність податкового навантаження між різними групами платників.

У сучасних умовах економічного відновлення України доцільно зберегти стабільність спрощеної системи, посилюючи її соціальну спрямованість через пільги для самозайнятих осіб, ветеранів, молоді та жінок-підприємниць. Ефективна податкова політика у сфері малого бізнесу має бути не лише інструментом наповнення бюджету, а й засобом досягнення соціальної справедливості й сталого розвитку суспільства. Спрощена система оподаткування є важливим інструментом підтримки малого бізнесу та забезпечення соціальної стабільності в Україні. Вона сприяє розвитку підприємницької ініціативи, створенню робочих місць, підвищенню рівня доходів населення і наповненню місцевих бюджетів.

Подальше вдосконалення спрощеної системи оподаткування має відбуватися з урахуванням соціальних пріоритетів держави, потреб малого бізнесу та європейських підходів до підтримки підприємництва. Збереження її гнучкості та простоти адміністрування є запорукою формування соціально відповідальної та конкурентоспроможної економіки.

Список використаних джерел:

1. Кількість діючих суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності за 2010-2024 роки / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
2. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності за 2010-2024 роки / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1012>.
4. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2010-2024 роки / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності (2010-2024) / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.